

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ

УДК 343.132

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-251-259

**Оксана
ПЧЕЛІНА** ©
доктор юридичних
наук, професор

**Тетяна
ФОМІНА** ©
доктор юридичних
наук, професор

*(Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Висвітлено теоретико-прикладні питання щодо огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, з огляду на потребу у виробленні єдиного підходу щодо дій працівників правоохоронних органів на початковому етапі досудового розслідування таких злочинів. Для досягнення цієї мети розкрито криміналістичні особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, на кожному з етапів – підготовчому, робочому та заключному. Визначено орієнтований склад слідчо-оперативної групи та сформульовано ролі її учасників під час огляду місця події. Надано науково-практичні рекомендації щодо порядку фіксації злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, в ході огляду місця події.

Ключові слова: огляд, місце події, досудове розслідування, кримінальне провадження, злочини, пов'язані зі збройною агресією проти України, процесуальний порядок, криміналістичні рекомендації.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року з боку російської федерації здійснювалися регулярні протиправні діяння, що посягали на територіальну цілісність і недоторканність України, а з лютого 2022 року вони набули повномасштабного характеру. Наслідки таких кримінальних правопорушень є жахливими й нищівними, оскільки призводять до людських жертв серед цивільного населення, в тому числі дітей; руйнування та/чи знищення об'єктів цивільної інфраструктури; завдання шкоди довкіллю. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 8 травня 2023 р. зафіксовано 85 281 злочинів агресії та воєнних злочинів (порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), пропаганда війни (ст. 436 КК України) та ін.), вчинених

© О. Пчеліна, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

pchelinaov@icloud.com

© Т. Фоміна, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9513-1673>

tatianafomina7777@gmail.com,

окупаційними військами на території України в період повномасштабного вторгнення рф. Тому одним із пріоритетних завдань правоохоронного сектора держави є не просто виявлення, а й якісне документування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією рф проти України. Це дозволить притягнути винних до відповідальності.

Водночас доводиться констатувати, що на практиці у органів досудового розслідування та органів прокуратури виникають труднощі під час організації та здійснення досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією рф проти України, зокрема пов'язані зі встановленням механізму вчинення досліджуваних правопорушень. У зв'язку з чим існує необхідність у виробленні єдиного підходу щодо дій працівників правоохоронних органів на початковому етапі досудового розслідування, зокрема під час огляду місця події.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню проблематики організації огляду місця події присвятили свої праці багато вчених-криміналістів та процесуалістів. Як найбільш вагомий у цьому аспекті слід виділити праці В. Бахіна, А. Волобуєва, В. Журавля, А. Іщенка, О. Колесніченка, В. Лисиченка, Є. Лук'янчикова, В. Корж, М. Салтевського, Р. Степанюка, К. Чаплинського, В. Шепітька. Окремі питання, пов'язані з дослідженням здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, піднімалися в роботах І. Гловюк, В. Завтур, О. Капліної, Т. Лоскутова, Г. Тетерятник, М. Пашковського, В. Рогальської та інших авторів. Водночас окреслена нами проблематика є ще недослідженою на науковому рівні. Однак враховуючи необхідність вироблення єдиного підходу щодо порядку огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, питання, що розкриваються у представленому дослідженні, є доволі актуальними та практико-орієнтованими.

Метою статті є висвітлення теоретико-прикладних питань щодо огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України.

Виклад основного матеріалу. Вихідна інформація про обставини вчинення будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі злочину, пов'язаного зі збройною агресією проти України, отримується передусім під час дослідження обставинки місця події та визначає зміст слідчої ситуації на початковому етапі розслідування. Зрозуміло, що чим більшими за обсягом і детальнішими є такі відомості, тим сприятливішою буде й слідча ситуація. Як результат, слідчому, детективові легше обрати правильний напрям розслідування, сформулювати максимально вичерпний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню, визначити тактичні завдання розслідування й обрати ситуативно зумовлений алгоритм дій. Тільки в такому разі досудове розслідування буде всебічним, а отримані відомості матимуть важливе доказове значення.

Викладене свідчить про важливість для кримінального провадження такої слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події. Саме під час дослідження місця події відбувається збирання, зазвичай, матеріальних слідів учинення протиправного діяння, що вказують на спосіб, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Підстави та процесуальний порядок проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, визначені в ч. 3 ст. 214, ст. ст. 223, 233, 237–239, 615 КПК України. Зокрема, огляд місця події є єдиною слідчою (розшуковою) дією, котру за наявності невідкладних випадків законодавець дозволяє проводити до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (до винесення постанови про початок досудового розслідування). Підставами для проведення цієї слідчої (розшукової) дії є «наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети», а метою – «виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення» [1]. При цьому «суть огляду полягає в безпосередньому виявленні і вивченні різних матеріальних об'єктів і слідів, які можуть мати відношення до кримінального провадження» [2, с. 5].

Тактика огляду місця події взагалі та під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, зокрема представлена криміналістичними рекомендаціями щодо особливостей проведення вказаного різновиду слідчих (розшукових) дій на кожному з його етапів – підготовчому, робочому та заключному. З урахуванням предмета дослідження основну увагу нами приділено не загальним вимогам до проведення огляду місця події, а особливостям, що зумовлені

кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, що знаходять своє безпосереднє відображення в обстановці місця події та слідчій картині вказаних правопорушень.

Успішність огляду місця події передусім залежить від дотримання таких загальних тактичних вимог щодо його проведення, як «своєчасність, повнота й об'єктивність, єдине керівництво, чітка організація й планомірність проведення, цілеспрямованість, ефективне використання науково-технічних засобів виявлення, фіксації, вилучення слідів та інших об'єктів, використання можливостей оперативнорозшукових підрозділів, взаємодія з іншими правоохоронними, державними органами та їх окремими службами» [3, с. 146]. При цьому основна увага повинна бути приділена саме правильній і злагодженій організації діяльності всіх учасників зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Як відомо, на *підготовчому етапі* аналізується вихідна інформація про подію кримінального правопорушення та її наслідки; визначаються доцільність і необхідність проведення огляду місця події, а також його цілі; вирішується питання про склад учасників цієї процесуальної дії, здійснюється розподіл і роз'яснення їхніх ролей, організується взаємодія між ними; здійснюється матеріально-технічне забезпечення; забезпечується схоронність слідчої картини на місці події; визначаються межі місця події та методи проведення його огляду; вживаються заходи з виявлення та надання невідкладної допомоги постраждалим особам, а також забезпечення безпеки учасників огляду місця події тощо. З урахуванням специфіки вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, та їх відображення в обстановці місця події варто відзначити, що особливостями підготовчого етапу проведення огляду місця події під час досудового розслідування названих кримінальних правопорушень є забезпечення безпекової складової, правильний вибір сил і засобів для всебічного дослідження місця події з метою виявлення, фіксації та вилучення максимальної кількості слідів злочину й іншої доказової інформації.

Так, «обов'язковою умовою залучення особового складу ГУНП до заходів з ліквідації та документування наслідків обстрілу є проведення інструктажу із заходів особистої безпеки на місці події, забезпечення відповідним захисним екіпіруванням та засобами індивідуальної безпеки» [4, с. 3]. Тому учасники огляду забезпечуються засобами індивідуального захисту (рукавичками, спецодягом, дихальними масками, респіраторами та ін.), у тому числі балістичного захисту (бронежилетами, шоломами), броньованими машинами тощо. Приміром, за наявності загрози повторного удару під час роботи на місці події обов'язковим є використання засобів захисту, а під час ракетних ударів робота слідчих біля вирви здійснюється в засобах захисту органів дихання, очей і шкіри [5, с. 3]. Окремо варто звернути увагу на те, що для забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) та запобігання можливим остаточним руйнуванням приміщень і споруд, пошкодженим унаслідок вибуху, під час огляду цих приміщень необхідно надавати перевагу використанню дистанційних засобів фото-, відеозйомки, особливо всередині масивних ангарів, сховищ тощо [6].

Ще однією з передумов для продуктивного проведення огляду місця події є правильне визначення його учасників і їхніх функцій. Огляд місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, проводиться СОГ. Склад цієї групи визначається керівником із урахуванням: 1) об'єкта, що є місцем події. Такими об'єктами можуть бути: облаштоване приміщення катівні і місце масового розстрілу цивільних громадян, колона або скупчення розстріляних автомобілів, місце обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії, масового поховання цивільних осіб; 2) меж об'єкта і ймовірної кількості слідів; 3) наслідків кримінального правопорушення (пожежа, вибух, наявність трупів, постраждалих осіб, котрі потребують екстреної медичної допомоги та/чи звільнення з-під завалів, тощо); 4) способу вчинення злочину, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Окремо варто наголосити, що члени СОГ працюють у взаємодії з військовослужбовцями Збройних Сил України та Сил територіальної оборони Збройних Сил України [7, с. 3].

З урахуванням вищевказаного можна запропонувати такий орієнтовний склад СОГ з окресленням ролей її учасників:

1. *Слідчий* (або декілька слідчих) – здійснює єдине керівництво оглядом; відповідає за його проведення, повне та об'єктивне дослідження обстановки, фіксацію ходу та результатів огляду. Йому підпорядковуються всі інші учасники огляду. Він

визначає межі місця події та вибирає метод проведення огляду, вилучає речі й документи, що мають значення для кримінального провадження. Має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду [8].

Під час огляду основні завдання у роботі слідчих на місці події полягають у фіксації злочину, пов'язаного зі збройною агресією проти України, а саме: місця здійснення злочину (населений пункт або координати); орієнтовної дати вчинення злочину і точного часу; орієнтовного засобу ураження противника. Зокрема, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів, місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії визначаються тип засобу вогневого ураження, напрямом стрільби і можливий район знаходження засобу ураження. Крім того, особливу увагу слідчі повинні приділяти «виявленню заборонених засобів і методів ведення війни, зокрема й фіксації наявності чи відсутності поблизу місця обстрілу військових об'єктів і вибору супротивником способу ураження» [9, с. 5];

2. *Працівник оперативного підрозділу* – встановлює потерпілих, очевидців та свідків вчинення злочину [7, с. 3], пов'язаного зі збройною агресією проти України, проводить їх опитування/допити (за дорученням). Крім того, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів, місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії він встановлює місця, з яких вівся обстріл об'єкта огляду тощо, а під час огляду облаштованого приміщення катівні і місця масового розстрілу цивільних громадян, місця масового поховання цивільних осіб встановлюються дані про рідних та близьких закатованих та/чи розстріляних осіб;

3. *Спеціалісти:*

– *працівник вибухотехнічної служби* – проводить заходи з розмінування та перевірки на вибухобезпечність місця (об'єкта) огляду [7, с. 3]. Огляд місця події дозволяється проводити тільки після підтвердження вибухотехніками/саперами відсутності небезпечних вибухових матеріалів на території місця проведення огляду. З цією метою спеціалісти-вибухотехніки та/або сапери попередньо мають дослідити місцевість (приміщення) і за потреби знешкодити вибухові пристрої, інші вибухонебезпечні предмети та визначити безпечні зони. Вони першочергово уточнюють на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони; визначають радіус внутрішньої небезпечної зони; визначають та узгоджують зі слідчим, прокурором оптимальні маршрути підходу до місця події та відходу від нього; проводять інструктаж із учасниками огляду щодо особливостей дотримання заходів безпеки; організують і контролюють дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, у спорудах, автотранспорті тощо; складають акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно подібних до них предметів [9, с. 3–4];

– *спеціаліст-криміналіст* – із використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить фотографування місця події та оточуючої обстановки, основних вузлів і окремих слідів злочину способами орієнтовної, оглядової, вузлової та детальної фотозйомки; відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації; виготовляє фототаблицю до протоколу огляду місця події; проводить вимірювання; виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, що несуть на собі слідову інформацію вчиненого злочину; складає схеми, плани; надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі, плані до нього [8; 10].

Зокрема, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів спеціаліст-криміналіст проводить вимірювання розташування автомобілів відносно постійних орієнтирів, слідів обстрілу на транспортних засобах (визначає напрямом, із якого вівся обстріл, здійснює локалізацію слідів обстрілу на частинах автомобіля, окреслює їхній характер тощо). При огляді місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії фотографує та фіксує вирву за допомогою компаса для визначення можливого напрямку стрільби; вимірює за допомогою рулетки форму та розміри вирви; знімає координати центра вирви за допомогою планшета, телефона чи навігатора й фіксує у списках координат із зазначенням номера фіксації; складає масштабний план місця події (під час артилерійського обстрілу в масштабі 1:10 000, а під час ракетного удару – 1:5000); визначає координати знаходження залишків боєприпасів і фіксує їх у списках із

зазначенням номера фіксації [5, с. 3–7]. Під час огляду облаштованого приміщення катівні і місця масового розстрілу цивільних громадян здійснює пошук, фіксацію та вилучення слідів біологічного походження (слідів крові, слідів інших виділень людини (слини, сечі тощо), волосся, шматочків тканин тіла), предметів зв'язування (хомутів, стяжок, мотузок, стрічок тощо), гільз, фрагментів куль, ножів та інших предметів, що могли використовуватися як знаряддя катувань. У ході огляду місця масового поховання цивільних осіб фіксує розташування місця масового поховання, встановлює його координати, здійснює заміри місця масового поховання (могил), глибини, на якій були поховані особи, фіксує ознаки об'єктів, у яких було поховано осіб (труни, пакети, простирала тощо); відбирає зразки та проби ґрунту з місця захоронення [11, с. 22–23].

Також до огляду місця масового поховання цивільних осіб можуть залучатися співробітники моргу або волонтери, які доставлятимуть трупи оглянутих осіб, та особи (волонтери), які проводитимуть роботи з розкопування могил (масових захоронень) [7, с. 7];

– *спеціалісти з питань застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації*. Вказані фахівці запрошуються від відповідних військових частин чи органів військового управління та залучаються до огляду місця події за необхідності визначення імовірних напрямків обстрілів, що призвели до загибелі чи поранення осіб та/або пошкодження (знищення) об'єктів, і встановлення типів озброєння, що використовувалося для здійснення обстрілів [7, с. 3; 9, с. 3]. Такі спеціалісти залучаються до огляду місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії;

– *судово-медичний експерт* – залучається як спеціаліст для проведення огляду за наявності на місці події трупів загиблих осіб. Відповідно до ст. 238 КПК України огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події та проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [1]. На підставі цієї норми до огляду колони та скупчення розстріляних автомобілів, місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії, місця масового розстрілу цивільних громадян і місця масового поховання цивільних осіб, де виявлені трупи, залучається судово-медичний експерт, який має права й обов'язки спеціаліста, встановлені у ст. ст. 71-72 КПК України. Він надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок у галузі судової медицини. Зокрема, встановлює: розташування та позу трупа; зовнішній вигляд його одягу і взуття; характер пошкодження одягу, наявність на ньому слідів, плям тощо; індивідуальні особливості частин тіла, їх ушкоджень і слідів на тілі; особливості ложа трупа, предметів на ньому, безпосередньо біля нього. Значну увагу приділяє виявленню ознак смерті, зокрема, трупних змін та їхнього характеру (наявність трупних плям, наявність і ступінь трупного залякання), а також виявленню загальних даних про особу трупа [11, с. 24]. Особливу увагу приділяє виявленню наявності вогнепальних травм, визначає їхній характер, встановлює кількість поранень і те, чи відповідають вони за локалізацією одне одному на одязі і тілі людини.

Слід звернути увагу, що згідно з п. 1 розділу III Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора № 177/450/46 від 9 березня 2022 р., «у разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо) огляд трупа здійснюється слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа» [12].

Крім того, для участі в огляді місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, за необхідності залучаються: сапери Збройних Сил України; співробітники ДСНС; кіннологи зі службово-пошуковими собаками; фахівець із оцінювання вартості майна; військовий (місцевий провідник) [11, с. 22].

Робочий етап огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, полягає у здійсненні фіксації місця події та прилеглої до нього території, основних вузлів та окремих слідів злочину за допомогою технічних засобів; проведенні обстеження місця події за напрямом і у спосіб, що визначаються залежно від вибраного методу огляду (від центру до периферії (ексцентричний), від периферії до центру (концентричний), фронтальний); описі обстановки місця події в цілому й окремих

його об'єктів (пошкоджених споруд, транспортних засобів, місць масових поховань цивільних осіб, трупів, вирв, решток боєприпасів тощо); вилученні й упакуванні виявлених на місці події слідів, зразків і проб. «Якщо в умовах збройного конфлікту місце вчинення злочину було знищене або пошкоджене, то прокурору/слідчому необхідно вжити заходи щодо отримання фото/відео/схем цього місця» [13, с. 7]. Окремо варто наголосити, що перед тим як «переміщати тіла жертв або докази, прокурору/слідчому необхідно забезпечити, щоби місце злочину повністю було задокументоване, сфотографоване та складена його схема» [13, с. 15].

Заключний етап полягає у фіксації ходу та результатів огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, та здійснюється з дотримання вимог ст. ст. 104–107, 615 КПК України. При цьому «головним критерієм під час вибору способу та методу фіксації має бути максимально допустима швидкість його реалізації з огляду на небезпеку тривалого перебування членів СОГ у зоні можливого повторного ураження» [6].

Основним засобом фіксації огляду місця події є детальне відображення його ходу та результатів у відповідному протоколі. Зокрема, у протоколі огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, зазначають: дату, час, GPS-координати, найменування населеного пункту, адресу, іншу прив'язаність до місцевості, погодні умови; наявність або відсутність на місці події воронки та їхні параметри; масштаби та характер руйнувань: заглиблення у стіні чи інших предметах, руйнування скла у вікнах будівель і відстань цих вікон від місця вибуху; наявність слідів вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо); наявність залишок мін/снарядів/ракет, їхні довжину, діаметр, кут нахилу у воронці, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу тощо; втрати серед мирного населення (загиблі та поранені), знищені будівлі/об'єкти, пошкоджені будівлі/об'єкти; наявність слідів, що свідчать про переміщення об'єктів (транспортних засобів, трупів, уламків) на місці події до початку огляду, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу; координати усіх предметів, що підлягають огляду, та їхнє розташування відповідно до сторін світу; місце виявлення трупа (вказується на мапі населеного пункту), положення тіла до нерухомих об'єктів, іншої обстановки навколо трупа, стан трупа, візуально виявлені тілесні ушкодження, трупні явища, особливі прикмети, одяг, сліди тортур та катувань, виявлені на трупі (описуються деталізовано), ймовірні причини смерті: вогнепальні поранення, удушення, порізи (відрізання частин тіла); особисті речі, виявлені при трупі, зокрема мобільні телефони; документи, виявлені при трупі загиблого та поряд із ним, тощо [7, с. 4–5; 9, с. 5–6; 11, с. 25].

Крім того, під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, у протоколі огляду місця події фіксують висновки за результатами обстеження місця обстрілу (дату і час обстрілу; напрямок, у якому здійснено обстріл; відстань, із якої здійснено обстріл; озброєння, що використовувалося під час обстрілу, види бойових снарядів, калібр, кут, під яким вони увійшли в об'єкти чи ґрунт, та кількість використаних снарядів) [7, с. 4–5; 9, с. 5–6; 11, с. 25].

Результати проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, також можуть бути оформлені у вигляді фототаблиць, аудіо-, відеозаписів (із зазначенням дати та часу фіксації обстрілу, напрямку, з якого він здійснювався, що його визначає запрошений спеціаліст із питань озброєння, фрагментів боєприпасів); схем обстрілу (із зазначенням вогневої позиції, з якої здійснювався обстріл, виду зброї, відстані, часу обстрілу) з обов'язковою прив'язаністю до сторін світу, що виготовляє спеціаліст із питань озброєння; письмових пояснень спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду, тощо [2; 9, с. 6; 11, с. 26], котрі долучаються до протоколу як додатки.

Висновки. Огляд місця події є невідкладною та першочерговою слідчою (розшуковою) дією, від якісного проведення якої залежить ефективність досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Встановлено, що склад СОГ визначається з урахуванням об'єкта, що є місцем події, його меж і ймовірної кількості слідів, способу вчинення злочину, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Акцентовано увагу на безпековій складовій огляду місця події, оскільки його проведення дозволяється виключно після підтвердження відповідними спеціалістами (вибухотехніками/саперами) відсутності небезпечних вибухових матеріалів на території місця проведення огляду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Фурман Я. В., Приходько Ю. П., Нечеснюк М. В., Харечко Н. В. Дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події, пов'язаної з вибухом : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; УкрДГРІ, 2018. 45 с.
3. Савчук М. Тактика проведення огляду місця вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. № 6. Т. 2. С. 145–148.
4. Алгоритм реагування працівників Національної поліції на події, пов'язані із обстрілами населених пунктів, унаслідок яких сталися масштабні руйнування цивільної інфраструктури, насамперед критичної, та/або значні людські втрати. Київ : Нац. поліція України, 2022. 11 с.
5. Рекомендації щодо проведення огляду місця події. Київ : Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 7 с.
6. Пам'ятка щодо проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ : Офіс Ген. прокурора України ; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. URL: <https://docs.google.com/document/d/1BIlyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohGl7GhL/edit>.
7. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ : Гол. слідче управління Нац. поліції України, 2022. 14 с.
8. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. С. 135. Ст. 2019.
9. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ : Офіс Ген. прокурора України ; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 9 с.
10. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. С. 337. Ст. 3148.
11. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : практич. посібник / кол. авт.-уклад. : О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін. ; упоряд. : В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с.
12. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46. *Офіційний вісник України*. 2022. № 20. С. 37. Ст. 1071.
13. Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту. Київ : Офіс Ген. прокурора України ; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 21 с.

Надійшла до редакції 25.05.2023

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Art. 88. [in Ukr.].
2. Furman, Ya. V., Prykhodko, Yu. P., Nechesniuk, M. V., Kharechko, N. V. (2018) Dii uchasyiv slidcho-operativnoi hrupy na mistsi podii, poviazanoi z vybukhom [Actions of members of the investigative-operational group at the scene of the incident related to the explosion] : metod. rekomendatsii. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav ; UkrDHRI. 45 p. [in Ukr.].
3. Savchuk, M. (2017) Takyka provedennia ohliadu mistsia vchynennia terorystychnykh aktiv iz vykorystanniam vybukhovykh prystroiv [Tactics of conducting an inspection of the place where terrorist acts were committed with the use of explosive devices]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. № 6. Vol. 2. pp. 145–148. [in Ukr.].
4. Alhorytm reahuvannia pratsivnykiv Natsionalnoi politsii na podii, poviazani iz obstrilamy naselenykh punktiv, unaslidok yakykh stalysia masshtabni ruinuvannia tsyvilnoi infrastruktury, nasampered krytychnoi, ta/abo znachni liudski vtraty [Algorithm for the response of National Police officers to events related to shelling of populated areas, which resulted in large-scale destruction of civil infrastructure, primarily critical, and/or significant human losses]. Kyiv : Nats. politsiia Ukrainy, 2022. 11 p. [in Ukr.].
5. Rekomendatsii shchodo provedennia ohliadu mistsia podii [Recommendations for conducting

an inspection of the scene]. Kyiv : Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy, 2022. 7 p. [in Ukr.].

6. Pamiatka shchodo provedennia ohliadu mistsia podii pislia zastosuvannia okremykh vydiv ozbroiennia [Note on conducting an inspection of the scene after the use of certain types of weapons]. Pamiatka shchodo osoblyvosti orhanizatsii i provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii pid chas rozsliduvannia napadiv (obstriliv) na tsyvilne naselennia ta obiekty tsyvilnoi infrastruktury. Kyiv : Ofis Hen. prokurora Ukrainy ; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy, 2022. URL: <https://docs.google.com/document/d/1BilIyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohG17GhL/edit>. [in Ukr.].

7. Alhorytm dii slidcho-operatyvnykh hrup Natsionalnoi politsii na zvilnennykh vid okupatsii terytoriiakh z dokumentuvannia voiennykh zlochyniv (na prykladi zvilnennykh terytorii Kyivskoi oblasti) [Algorithm of the actions of investigative and operational groups of the National Police in territories liberated from occupation to document war crimes (on the example of liberated territories of the Kyiv region)]. Kyiv : Hol. slidche upravlinnia Nats. politsii Ukrainy, 2022. 14 p. [in Ukr.].

8. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii vzaiemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam, yikh vyjavlenni ta rozsliduvanni [On the approval of the Instructions on the organization of the interaction of pretrial investigation bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offenses, their detection and investigation] : nakaz MVS Ukrainy vid 07.07.2017 № 575. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2017. № 67. P. 135. Art. 2019. [in Ukr.].

9. Pamiatka shchodo osoblyvosti orhanizatsii i provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii pid chas rozsliduvannia napadiv (obstriliv) na tsyvilne naselennia ta obiekty tsyvilnoi infrastruktury [Note on the peculiarities of the organization and conduct of investigative (search) actions during the investigation of attacks (shelling) on the civilian population and objects of civil infrastructure]. Kyiv : Ofis Hen. prokurora Ukrainy ; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy, 2022. 9 p. [in Ukr.].

10. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok zaluchennia pratsivnykiv orhaniv dosudovoho rozsliduvannia politsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy yak spetsialistiv dlia uchasti v provedenni ohliadu mistsia podii [On the approval of the Instructions on the procedure for involving employees of pre-trial investigation bodies of the police and the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as specialists to participate in the inspection of the scene of the incident] : nakaz MVS Ukrainy vid 03.11.2015 № 1339. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2015. № 92. P. 337. Art. 3148. [in Ukr.].

11. Pamiatka dlia kursantiv zakladiv vyshchoi osvity MVS Ukrainy z dokumentuvannia zlochyniv, poviazanykh iz zbroinoiu ahresieiu RF proty Ukrainy [Note for cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on documenting crimes related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine] : prakt. posibnyk / kol. avt.-uklad. : O. A. Morhunov, O. M. Muzychuk, V. V. Romaniuk ta in. ; uporiad. : V. O. Neviadovskyi ; za zah. red. V. V. Sokurenka ; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv : KhNUVS, 2023. 42 p. [in Ukr.].

12. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii mizh orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy, zakladamy okhorony zdorovia ta orhanamy prokuratury Ukrainy pry vstanovlenni faktu smerti liudyny pid chas voiennoho stanu na terytorii Ukrainy [On the approval of the Procedure for interaction between the bodies and units of the National Police of Ukraine, health care institutions and the bodies of the Prosecutor's Office of Ukraine when establishing the fact of the death of a person during martial law on the territory of Ukraine] : nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy, Ofisu Heneralnoho prokurora vid 09.03.2022 № 177/450/46. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2022. № 20. P. 37. Art. 1071. [in Ukr.].

13. Pamiatka shchodo osoblyvosti rozsliduvannia faktiv umysnykh vbyvstv zakhyshchennykh osib v umovakh zbroinoho konfliktu [Note on the specifics of the investigation of intentional killings of protected persons in the context of an armed conflict]. Kyiv : Ofis Hen. prokurora Ukrainy ; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy, 2022. 21 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oksana Pchelina, Tatiana Fomina. Peculiarities of conducting an inspection of the scene during the pre-trial investigation of crimes related to armed aggression against Ukraine. The article highlights the theoretical and practical issues regarding the inspection of the scene during the pre-trial investigation of crimes related to armed aggression against Ukraine, given the need to develop a unified approach to the actions of law enforcement officers at the initial stage of the pre-trial investigation of such crimes. It has been proven that the inspection of the scene of the incident is an urgent and priority investigative (research) action, the quality of which depends on the effectiveness of the pre-trial investigation of crimes related to armed aggression against Ukraine. The tactics of this investigative (search) action have been presented by forensic recommendations on the specifics of its conduct at each of the stages – preparatory, working and final. It has been established that the composition of the investigative-operational group is determined taking into account the object that is the scene of the incident, its borders and the likely number of traces, the method of committing a crime related to armed aggression against Ukraine. The composition of the investigative-operational group includes: 1) an investigator or several investigators; 2) employee of the operational unit; 3) specialists, which can be an employee of the explosives service, a specialist in the use of rocket forces and artillery, as well as in military aviation, forensic specialists, a forensic medical expert, a specialist in weapons, ammunition fragments. If necessary,

other participants may be involved in the inspection of the scene: sappers of the Armed Forces of Ukraine, employees of the State Emergency Service of Ukraine, dog handlers with search dogs, a military (local guide), a property valuer, morgue workers or volunteers who will deliver corpses of examined persons, and persons (volunteers) who will carry out work on excavating graves. The roles of the members of the investigative-operational group during the inspection of the scene of the incident have been formulated. Attention has been focused on the security component of the inspection of the scene of the incident, as it is allowed only after confirmation by relevant specialists (explosive technicians/sappers) of the absence of dangerous explosive materials on the territory of the inspection site. Since the main means of recording the inspection of the scene of the incident is a detailed display of its course and results in the corresponding protocol, the approximate content of such protocol and its appendices has been determined.

Keywords: *review, scene of the incident, pre-trial investigation, criminal proceedings, crimes related to armed aggression against Ukraine, procedural order, forensic recommendations.*

УДК 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-259-264

Сергій БАСАЛИК[©]

кандидат юридичних наук

(*Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна*)

ВПЛИВ СУЧАСНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНОВАНИХ ЗАХОДІВ

У статті розкрито проблеми сучасного нормативно-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності в Україні та його вплив на ефективність здійснюваних заходів. Надано увагу негативному впливу сучасного правового забезпечення ОРД на ефективність протидії правопорушенням та загалом підтриманню національної безпеки і оборони в умовах війни. Вказано, що наявні правові засоби протидії правопорушенням, шляхом застосування оперативно-розшукової діяльності, не відповідають реальним потребам забезпечення безпеки суспільства. Здійснено аналіз джерел, в яких викладені архівні документи початку ХХ століття, для порівняння з чинним законодавством України. Проаналізовано закордонний досвід здійснення оперативних заходів для протидії правопорушенням та можливості запровадження його в Україні. Зауважено, що в умовах сучасного інформаційно-технічного прогресу, застосування чинних правових процедур здійснення оперативно-розшукової діяльності є не ефективним.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, правова регламентація, оперативно-розшуковий захід, нормативно-правове забезпечення, права людини, протиправна діяльність, ефективність.*

Постановка проблеми. Завданням нормативно-правових актів є регулювання суспільних відносин, забезпечуючи їх ефективну реалізацію. При цьому аналіз сучасної нормативно-правової регламентації оперативно-розшукової діяльності вказує на низьку ефективність здійснюваних заходів, саме через неузгодженість правових норм у частині регулювання правовідносин у правоохоронній сфері та їх не відповідність сучасним реаліям.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], ухвалений у 1992 році, вже на момент набрання чинності був застарілим та не повною мірою відповідав тим суспільним відносинам, які почали формуватись з набуттям незалежності. З кожним роком розвитку українського суспільства, прірва між реальним станом речей та нормативною регламентацією діяльності оперативних підрозділів тільки збільшувалась.

Певною мірою стабілізаційним елементом були відомчі нормативно-правові акти, які уточнювали норми спеціального закону та узгоджували їх з потребами практики реалізації оперативних заходів. Проте в 2012 році, з набранням чинності Кримінального процесуального кодексу України [2], оперативно-розшукова діяльність втратила свою

© С. Басалик, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4060-8673>

sergiobuldik@gmail.com